

ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

ฤทัยวรรณ พิษสิงห์¹ และเจษฎาพงษ์ คำชู²

วันได้รับบทความ: 13 กุมภาพันธ์ 2565 วันแก้ไข: 9 พฤศจิกายน 2565 วันยอมรับเผยแพร่: 15 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

เนื่องจากเด็กและเยาวชน ถือว่าเป็นกำลังหลักของประเทศในอนาคต เมื่อเติบโตขึ้นเป็นคนดีของสังคม ก็จะทำประโยชน์ให้แก่ประเทศ แต่ในสังคมปัจจุบันโอกาสในการพัฒนาเด็กและเยาวชนลดน้อยลง เมื่อเด็กและเยาวชนได้กระทำความผิดกฎหมายในคดีอาญา เด็กเหล่านั้นมักจะกระทำความผิดซ้ำอีกในเรื่องเดียวกันในครั้งต่อ ๆ ไป บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาคือ 1) ประเด็นปัญหาด้านการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูตามมาตรฐาน แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนสำคัญ ประกอบด้วย 1.1) การให้ความยินยอมจากผู้เสียหาย 1.2) การชดเชยความเสียหายที่ไม่สามารถหาทางออกร่วมกันได้ และ 1.3) ความยุ่งยากซับซ้อนของกระบวนการดำเนินการ และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจของผู้อำนวยการสถานพินิจที่ทำให้เด็กและเยาวชนไม่สามารถเข้าถึงมาตรการพิเศษได้ 2) ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดมีสัญชาติหรือสถานภาพครอบครัวที่เป็นคนต่างด้าวไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และไม่มีผู้ปกครอง 3) ประเด็นปัญหาด้านการบริหาร จากปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรของภาครัฐในภาคส่วนต่าง ๆ 4) ประเด็นปัญหาด้านมาตรฐานในการดำเนินการ ศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญของผู้ขับเคลื่อนการดำเนินการ นอกจากนี้ยังมีปัญหาของการบังคับใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ซึ่งถึงแม้ว่าสำนักงานตำรวจแห่งชาติจะได้มีการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับในการดำเนินการไกล่เกลี่ยแล้วก็ตามแต่ยังไม่สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ทั้งนี้ด้วยภาระงานที่ล้นมือพนักงานสอบสวน รวมทั้งยังขาดการสร้างการรับรู้ให้กับประชาชน อีกทั้งบทความนี้ยังได้นำเสนอข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาข้างต้นอีกด้วย

คำสำคัญ: เด็กและเยาวชน กระบวนการยุติธรรมทางเลือก การพัฒนาประสิทธิภาพ

¹ นักวิชาการอิสระ

² โรงเรียนนายร้อยตำรวจ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)



Obstacles in Developing the Effectiveness of the Alternative Justice of Juvenile Criminal Cases

Ruethaiwan Phuechsing¹ & Chetsadaphong Khamchu²

Received: February 13, 2022 Revised: November 9, 2022 Accepted: November 15, 2022

Abstract

Children and youth are considered the main force of the country in the future. When they grow up, as a good person, it would be beneficial for the country. However, the chances of developing children and youth are dwindling in today's society. When children and youth have committed illegal acts, they would be more likely to recidivate. The aims of this paper are to explore the obstacles in developing efficiency of the alternative justice of juvenile criminal cases and to provide appropriate guidelines to solve the found obstacles. It was found the obstacles as follows: 1) problems regarding the implementation of rehabilitation plan according to section 90 of the Act for the Establishment of and Procedure for Juvenile and Family Court B.E. 2553 including 1.1) consent of the injured, 1.2) unsettled compensation, and 1.3) complication of procedure and discretion of the rehabilitation center director regarding the access to the rehabilitation plan, 2) problems concerning alien children who did not have permanent residence and guardians, 3) problems concerning the organizational administration and 4) problems regarding the standard of procedure and competence of personnel. In addition, there were some problems regarding the implementation of the Dispute Resolution Act B.E. 2562. Furthermore, some recommendations to solve the problems were also discussed.

Keywords: Juvenile, Alternative justice, Performance improvement

¹ Independent scholar

² Royal Police Cadet Academy (Corresponding Author)

1. บทนำ (Introduction)

ในอดีตการลงโทษเป็นหลักในปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด แต่ยังไม่มีความชัดเจนที่จะทำให้สังคมยอมรับพฤติกรรมการลงโทษนั้นจึงเป็นการแก้แค้นกันเอง ต่อมาการลงโทษมีแบบแผนมากขึ้น สังคมเริ่มมีกฎหมายและข้อกฎหมาย รัฐจึงยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ยตัดสินความ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและยุติการดำเนินการที่เป็นการแก้แค้นกันทั้งสองฝ่าย ส่วนวิธีการลงโทษก็จะใช้มาตรการรุนแรง เพื่อการข่มขู่ยังยั้งและไม่ให้ผู้ที่กระทำผิดเกิดความผิดเอาเป็นเยี่ยงอย่าง เช่น การทรมานเพื่อให้ได้คำสารภาพ หลังจากนั้นก็จะนำเอาผู้กระทำผิดไปประหารชีวิต แต่แท้จริงแล้วผู้กระทำผิดอาจจะทำหรือไม่ได้ทำก็ได้ แต่อาจทรมานจากการโดนทรมานจนนำมาสู่การสารภาพผิด (BBC, 2562) ซึ่งแนวความคิดและวิธีการลงโทษเช่นนี้เป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน และไม่มีความเป็นกลางแต่อย่างใด จึงมีการเปลี่ยนแนวคิดในการลงโทษเกิดขึ้น โดยวัตถุประสงค์ของการลงโทษไม่ใช่เพื่อแก้แค้น แต่เป็นการกำหนดโทษสำหรับความผิดให้เหมาะสมในแต่ละความผิด รวมถึงความหนักเบาของโทษ ควรจะต้องกำหนดโทษไว้แน่นอนตายตัว ยึดถือความเสมอภาคเป็นหลัก นอกจากนี้สิ่งที่ควรคำนึงถึงไม่ใช่เพียงการลงโทษผู้กระทำผิด แต่เป็นมาตรการการป้องกันปราบปราม และบำบัด แก้ไขฟื้นฟู ซึ่งมีความสำคัญว่าการลงโทษ จะทำอย่างไรให้คนที่กระทำความผิดกลับตนเป็นพลเมืองและใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

ในการลงโทษและการฟื้นฟูผู้กระทำผิดต้องมีการจำแนกอย่างเหมาะสม นอกจากการกำหนดประเภทของโทษแล้ว ยังต้องกำหนดประเภทของผู้กระทำผิดให้เหมาะสม เพราะฉะนั้นจึงมีการจำแนกของผู้ใหญ่กับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดแตกต่างกันออกไป เนื่องจากหากพิจารณาลำดับขั้นพัฒนาการด้านารรู้คิดเด็กที่อายุไม่เกิน 11 ปี ยังไม่มีความคิดที่ซับซ้อนหรือตัดสินใจได้ดี ส่วนเด็กอายุระหว่าง 11-15 ปี แม้สามารถคิดเชิงเหตุผลได้เหมือนผู้ใหญ่ แต่เนื่องจากประสบการณ์ที่ยังน้อย ทำให้การคิดอาจไม่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างผู้ใหญ่ที่ผ่านประสบการณ์มากกว่า (เดิมศักดิ์ คทวณิช, 2553; จิราภา เต็งไตรรัตน์, 2554)

เด็กและเยาวชน ถือว่าเป็นกำลังหลักในการพัฒนาของประเทศในอนาคต เมื่อเด็กและเยาวชนเติบโตขึ้นจะเป็นคนดีของสังคมและทำประโยชน์ให้แก่ประเทศได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับศักยภาพในตัวของเด็กและเยาวชนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้บิดา มารดา ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ช่วยสร้างและพัฒนาความรู้ความสามารถของเด็กและเยาวชน แต่ในสังคมปัจจุบันโอกาสในการพัฒนาเด็กและเยาวชนลดน้อยลง เมื่อพบว่ามีปัญหาเด็กและเยาวชนมีการกระทำความผิดกฎหมายกันมากขึ้น โดยเฉพาะคดีอาญา และปรากฏว่าเด็กเหล่านั้นมักจะกระทำความผิดซ้ำอีกในเรื่องเดียวกันในครั้งต่อ ๆ ไปเมื่อมีโอกาสแม้ได้รับโทษมาแล้วตามกฎหมาย เนื่องจากการป้องกันปราบปราม และบำบัด แก้ไข ฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในประเทศไทยยังไม่ได้รับการพัฒนาพอสมควร ทำให้กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้เด็กและเยาวชนกลับตนเป็นพลเมืองดีอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการกระทำความผิด ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นและเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น รวมถึงไม่มีการพัฒนามาตรการทางเลือกที่ยืดหยุ่นข้อขัดแย้ง เห็นได้จากสถิติการเปลี่ยนแปลงของคดีที่เด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจทั่วประเทศ ระหว่างปีงบประมาณ 2561 – 2564 จำแนกตามฐานความผิด ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงสถิติการเปลี่ยนแปลงของคดีที่เด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดี จำแนกตามฐานความผิด

ฐานความผิด	พ.ศ. 2561	พ.ศ. 2562	พ.ศ.2563	พ.ศ.2564
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	3,782 (16.73%)	2,948 (14.15%)	2,028 (10.42%)	1,857 (12.73%)
ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย	2,157 (9.54%)	2,175 (10.44%)	1,705 (8.76%)	1,477 (10.12%)
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	1,038 (4.59%)	922 (4.42%)	790 (4.06%)	721 (4.94%)
ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและการปกครอง	566 (2.50%)	517 (2.48%)	437 (2.24%)	257 (1.76%)
ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ	11,352 (50.21%)	10,634 (51.02%)	9,600 (49.31%)	6,943 (47.57%)
ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด	1,119 (4.95%)	951 (4.56%)	770 (3.95%)	-
ความผิดอื่นๆ	2,595 (11.48%)	2,694 (12.93%)	4,140 (21.23%)	3,338 (22.87%)
รวม	22,609 (100%)	20,841 (100%)	19,470 (100%)	14,593 (100%)

ที่มา : กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าแม้ภาพรวมของสถิติจะมีการลดลง จากสภาพปัญหาที่ รัฐบาลโดยกระทรวงยุติธรรมจึงมีแนวความคิดที่จะนำเอากระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับเด็กและเยาวชน แทนมาตรการหรือวิธีการสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐ โดยให้กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในฐานะองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการป้องกันปราบปราม และบำบัด แก้ไข ฟื้นฟู เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดดูแล โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในคดีอาญา เพื่อเป็นมาตรการทางเลือกสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดในชั้นก่อนพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว แต่ทั้งนี้กลับพบว่าสถิติจำนวนคดีของเด็กและเยาวชนที่ใช้วิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหามีการกระทำที่กลับไปกระทำผิดซ้ำค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณคดีที่นำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักของเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุม ทั้งนี้ เพราะกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะนำมาใช้แก้ไขปัญหากระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

ดังนั้นบทความวิชาการนี้ จึงมีความจำเป็นต้องนำเสนอปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา และนำเสนอข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ไขปัญหาคดีอาญาต่อกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญาต่อไปในอนาคต

2. แนวคิดกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

เด็กและเยาวชนถือว่าเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศไปสู่อนาคตและพวกเขาจะโตขึ้นจากการสั่งสอนของผู้ใหญ่ จากการทำผิดและเยาวชนกระทำผิดมาได้จากหลายปัจจัย เช่น สภาพแวดล้อมไม่ดี การคบเพื่อนที่พาเสียคน หรือเด็กที่มีปัญหาจากครอบครัว การปลูกฝังสิ่งที่ไม่ดีให้กับเด็กทำให้เด็กมีปัญหาได้ ทำให้เกิดแนวความคิดที่ว่า “เด็กเหมือนผ้าขาว เมื่อถูกซักจุง ก็จะถูกครอบงำความคิดจากบุคคลอื่นได้ง่ายกว่าผู้ใหญ่” การกระทำของเด็กที่ถูกแสดงออกมาเป็นเครื่องหมายบ่งบอกให้เห็นถึงเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซงอำนาจในการปกครองเด็กของบิดาและมารดา โดยรัฐแสดงบทบาทเป็นเสมือนบิดาและมารดาเด็ก ก่อนที่พวกเขาจะกระทำความผิด การเข้าไปทำหน้าที่ของรัฐนั้น จะพิจารณาถึงการได้ผลประโยชน์อันสูงสุดของเด็กและเยาวชนก่อนเป็นอันดับแรก กล่าวคือรัฐต้องเข้าไปเพื่อการอบรมเลี้ยงดูและปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเปลี่ยนพฤติกรรมจากที่จะกระทำผิดเป็นพฤติกรรมที่ดีมากยิ่งขึ้น (สำนักนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2561)

การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมีวิธีการแตกต่างจากของผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้นวิธีการลงโทษจึงแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะคดีอาญาซึ่งมีฐานความผิดร้ายแรงที่สุด สำหรับการกระทำผิดของผู้ใหญ่ การลงโทษได้มุ่งเน้นไปที่การแก้แค้นทดแทน แต่สำหรับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนจะมุ่งเน้นไปที่ไปที่การคุ้มครองสวัสดิการและอนาคตของเด็กและเยาวชน รวมถึงการแสวงหามาตรการต่างๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชน ซึ่งการอำนวยความสะดวกให้แก่วัยเด็กและเยาวชนเพื่อการบำบัดฟื้นฟูไม่ให้เกิดการกระทำผิดในต่างประเทศมีความแตกต่างจากประเทศไทย โดยในต่างประเทศมุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อเป็นการบำบัดฟื้นฟูเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดและเยาวชน ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ ซึ่งประกอบด้วย

ซึ่งสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) ได้มีข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กที่กล่าวถึงข้างต้น ข้อกำหนดดังกล่าวกำหนดว่า เพื่อความสะดวกในการใช้ดุลพินิจกับคดีของเด็กและเยาวชน ควรจัดให้มีโครงการต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การสอดส่องและให้คำแนะนำเป็นครั้งคราว การชดใช้ความเสียหายและการเยียวยาให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอีกว่า กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ต้องเอื้อต่อประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็กและเยาวชน และจะต้องดำเนินการในบรรยากาศแห่งความเข้าใจ ซึ่งจะทำให้เยาวชนมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นของตนได้โดยอิสระ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการอำนวยความสะดวกและทำให้แน่ใจว่ากระบวนการนี้จะใช้หลักการประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็กนำทาง และข้อเสนอแนะของสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ซึ่งข้อเสนอแนะขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน เสนอแนะว่า มาตรการป้องกันอาชญากรรมของเด็กและเยาวชน อาจรวมถึงการให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนเพื่อแก้ไขสถานะที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงหรือความขัดแย้ง (สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ, 2020)

ในประเทศเม็กซิโก ได้มีการกำหนดให้มีกฎหมายแห่งชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สำหรับวัยรุ่น (National Law on the Integral System of Criminal Justice for Adolescent (2016)) ซึ่งในกฎหมายดังกล่าว กำหนดให้มีการประชุมแบบวงกลมเชิงสมานฉันท์ เป็นหนึ่งในสามมาตรการภายในกระบวนการสมานฉันท์ ซึ่งใช้กับเด็กอายุระหว่าง 12 ถึง 18 ปี ภายในระบบยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เด็กซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้น และสมาชิกชุมชนที่ได้รับผลกระทบล้วนสามารถเข้าร่วมในการประชุมแบบวงกลมเชิงสมานฉันท์ได้ ซึ่งข้อตกลงที่เป็นผลมาจากกระบวนการนี้จะประกอบด้วย การชดเชย แผนการเยียวยา หรือข้อเสนอแนะเพื่อกำหนดเงื่อนไขให้ปฏิบัติระหว่างการพักรอหรือการระงับการพิจารณาคดีในศาล (สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ, 2020)

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลพิจารณาคดีชนพื้นเมือง (Indigenous Sentencing Courts) มีการดำเนินการในประเทศออสเตรเลีย แคนาดา และนิวซีแลนด์ ซึ่งในประเทศออสเตรเลีย ศาลพิจารณาคดีชนพื้นเมืองจะตัดสินคดีที่ผู้กระทำความผิดมีความรุนแรงในครอบครัวหรือความรุนแรงในคูครองเป็นชนพื้นเมือง โดยผู้เสียหายและสมาชิกชุมชนสามารถเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินโทษได้ กระบวนการจะนำไปสู่การวางแผนลงโทษหรือแผนการเยียวยา ซึ่งจะนับเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษในระบบที่เป็นทางการ โดยกระบวนการของศาลพิจารณาคดีชนพื้นเมืองมักจะประสบความสำเร็จในเป้าหมายที่ชุมชนวางไว้ และในบางกรณี สามารถฟื้นฟูและยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและระบบยุติธรรม เนื่องจากมีกระบวนการที่สอดคล้องกับบริบทเชิงวัฒนธรรม มีการยกระดับการสื่อสาร และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนมากยิ่งขึ้นอีกด้วย (สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ, 2020)

ในสหราชอาณาจักร ในคดีเยาวชนและครอบครัว จะได้รับผลในเชิงบวกของการประเมินผลการประชุมกลุ่มครอบครัวในสหราชอาณาจักร คือการทำให้เยาวชนที่กระทำผิดมีความมั่นใจในตัวเองว่าตนยังเป็นบุคคลที่มีค่าในสังคม เพราะหากนำเยาวชนไปอบรมตามมาตรการทั่วไป อาจทำให้เยาวชนนั้นมีความรู้สึกว่าเป็นผู้มีพฤติกรรมแปลกแยกและไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น แต่การที่มีครอบครัวหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการ และกำกับการปฏิบัติตามแผน จะทำให้เยาวชนมีความรู้สึกที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวหรือชุมชนนั้น (ณรงค์ ใจหาญ, 2554)

3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หมายถึง งานการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ที่สามารถเปิดโอกาสให้หน่วยงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งชุมชน และประชาชน เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทาง กลไกวิธีการ และร่วมปฏิบัติงานเพื่อป้องกันอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด และการกระทำผิดกฎหมายระดับที่ไม่ซับซ้อนรุนแรง เยียวยาเหยื่ออาชญากรรมและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยดำเนินการร่วมหรือสนับสนุนการดำเนินการกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อมุ่งเน้นผลลัพธ์คือความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ความสงบสุขสมานฉันท์ของสังคม อาจรวมถึงการใช้วิธีการกำหนดให้มีมาตรการส่งเสริมที่เหมาะสม สำหรับ

เด็ก เยาวชน กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มด้อยโอกาสที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม จากคดีความรุนแรงในครอบครัว (ณรงค์ ใจหาญ, 2554)

ณรงค์ ใจหาญ (2554) ได้มีกำหนดแบ่งองค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นด้านต่าง ๆ 4 ด้าน ประกอบด้วย

1) ด้านข้อพิพาทหรือความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อพิพาททางแพ่ง และ ข้อพิพาททางอาญา

2) ด้านความจำเป็นและความต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมรูปแบบเฉพาะ สามารถแบ่งออกเป็นข้อพิพาททั่วไปที่ไม่ต้องใช้มาตรการหรือรูปแบบเฉพาะ เช่น ความผิดลหุโทษ ความผิดทางแพ่งที่มีมูลฐานไม่มากนัก และ ข้อพิพาทที่ต้องใช้มาตรการหรือรูปแบบเฉพาะ เช่น กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน และกระบวนการยุติธรรมสำหรับกรณีความรุนแรงในครอบครัว

3) ด้านรูปแบบการจัดการความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นต้องการมาตรการหรือกลไกวิธีการชุดหนึ่งหรือลักษณะใดลักษณะหนึ่งมาใช้จัดการยุติหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาท ได้แก่ 1) ลักษณะที่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ 2) ลักษณะที่มุ่งแก้แค้นทดแทนด้วยการลงโทษ แะหรือมุ่งชดใช้เยียวยาด้วยกระบวนการฟื้นฟู และ 3) ลักษณะที่เป็นกระบวนการหันเหออกจากขั้นตอนต่างๆของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือเป็นกระบวนการที่มีพื้นฐานมาจากการลงโทษโดยชุมชน เพื่อให้ประชาชนและชุมชนบรรลุเป้าหมายในการเข้าถึงความยุติธรรมและความสงบสุขของสังคม ได้อย่างรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม

4) ด้านการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ได้แก่ คู่กรณีในข้อพิพาท ทรัพย์ผู้กระทำผิดและเหยื่ออาชญากรรม

วิภาวรรณ กิตสัมบันท์ (2563) ได้รวบรวมวิธีการดำเนินการ หลักเกณฑ์ และกลไกในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกสำหรับเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย 1) การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีปฏิบัติต่อความผิดบางประเภทที่กำหนดให้รัฐเป็นผู้เสียหาย 2) การขยายและพัฒนาช่องทางการผันคดีออกจากกระบวนการหลักในขั้นตอนก่อน ระหว่าง และหลังพิจารณาตี 3) การลดความถี่และความรุนแรงจากการใช้ระบบยุติธรรมหลัก 4) การเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม 5) การสร้างทางเลือกให้ประชาชนจัดการความขัดแย้งแบบสมานฉันท์ โดยวิถีชุมชนและยุติธรรมชุมชน 6) การมีมาตรการเสริมที่เหมาะสมกับเด็ก เยาวชน กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มด้อยโอกาสที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม เช่น คดีความรุนแรงในครอบครัว 7) การสร้างนวัตกรรมในงานยุติธรรม และ 8) การขยายเครือข่าย และเพิ่มพันธมิตรในงานยุติธรรม

4. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชน

4.1 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมทางเลือก การไกล่เกลี่ย การประนอมยอมความ ในชั้นเด็กและเยาวชน

โดยประเภทของคดีที่สามารถใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนต้องเป็นคดีประเภทอาญาส่วนใหญ่ โดยมีคดี ดังนี้

4.1.1 มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้ให้คำนิยามเด็กและเยาวชน ไว้ว่า

เด็ก หมายความว่า บุคคลอายุยังไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์

เยาวชน หมายความว่า บุคคลอายุเกินสิบห้าปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์

4.1.2 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ได้มีการกำหนดไว้ในหมวด 7 ของพระราชบัญญัตินี้

1) ความผิดที่สามารถใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาได้ไว้ใน มาตรา 86 ได้กำหนดไว้ว่า ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติและหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชน อาจกำหนดให้ บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา ทั้งนี้การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชนด้วย เมื่อพนักงานอัยการได้รับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจแล้ว หากมีข้อสงสัยอาจสอบถามผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาได้ ถ้าพนักงานอัยการไม่เห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ส่งแก้ไขแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหรือสั่งดำเนินคดีต่อไปและให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งคำสั่งของพนักงานอัยการให้พนักงานสอบสวนและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ หากพนักงานอัยการเห็นว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนแล้ว เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมให้พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนดังกล่าว และให้มีการดำเนินการตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวได้ทันทีพร้อมทั้งให้รายงานให้ศาลทราบ ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายให้ศาลพิจารณาสั่งตามความเห็นสมควร ศาลต้องมีคำสั่งตามวรรคสามภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับรายงาน ทั้งนี้ให้ประธานศาลฎีกา โดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาออกข้อกำหนดเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินการของศาลด้วยแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรานี้ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชนด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, 2553)

2) ผู้มีอำนาจและวิธีการใช้มาตรการพิเศษไว้ในมาตรา 87 ได้มีการกำหนดอำนาจให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือฝ่ายเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหว่ากระทำผิด ฝ่ายผู้เสียหาย และนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมประชุม และหากเห็นสมควรอาจเชิญผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำผิด หรือพนักงานอัยการด้วยก็ได้ ทั้งนี้ต้องจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้แล้วเสร็จและเสนอให้พนักงานอัยการพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชนเว้นแต่เป็นการกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนนั้น หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและไม่มีลักษณะเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชนนั้น อีกทั้งแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู อาจจะมีการกำหนดให้ว่ากล่าวตักเตือน กำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชน อาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ กำหนดให้ชดเชยเยียวยาความเสียหาย กำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ไม่เกินสามสิบชั่วโมง หรือกำหนดให้นำมาตรการอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาใช้เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน โดยระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่เกินหนึ่งปี (ราชกิจจานุเบกษา, 2553)

โดยสามารถสรุปเกณฑ์การพิจารณาว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูชอบด้วยกฎหมายโดยสามารถกำหนดจากองค์ประกอบดังนี้ 1) คดีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ความผิดหลายกรรมต่างกันให้ถือข้อหาที่มีอัตราโทษสูงสุด 2) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกพิพากษาถึงที่สุด เว้นแต่โทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือลหุโทษ 3) เด็กและเยาวชนสำนึกในการกระทำผิด 4) คำนี้ อายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ เหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมาพิจารณาแล้ว 5) ผู้เสียหายทุกคนในคดีที่มีผู้เสียหาย และเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคลให้ความยินยอมรับในการจัดทำแผน 6) การประชุมจัดทำแผนอย่างน้อยต้องมีฝ่ายเสียหาย ฝ่ายเด็กและเยาวชน นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมประชุมด้วย 7) มีการเสนอแผนต่อพนักงานอัยการภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เด็กและเยาวชนสำนึกในการกระทำผิด 8) แผนไม่มีลักษณะจำกัดสิทธิเสรีภาพของเด็กและเยาวชน เว้นแต่เป็นการกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชนนั้นเอง หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และต้องไม่มีลักษณะละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 9) แผนกำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์เป็นเวลาไม่เกินสามสิบชั่วโมง 10) ระยะเวลาปฏิบัติตามแผนไม่เกินหนึ่งปี 11) ผู้เสียหายทุกคนในคดีที่มีผู้เสียหาย และเด็กและเยาวชนรายบุคคลต้องให้ความยินยอมจะปฏิบัติตามแผนแล้ว และ 12) ไม่มีกระบวนการหรือพฤติการณ์อื่นใดที่จะเป็นเหตุให้แผนไม่ชอบด้วยกฎหมาย (วิภาวรรณ กิตสัมพันธ์, 2563)

4.2 พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้มีการกำหนดให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นการสอบสวนสามารถกระทำได้ใน กรณี 1) ข้อพิพาททางแพ่ง ประกอบด้วย ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา 2) ข้อพิพาททางอาญา ตามมาตรา 35

และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กระทำได้ในกรณี ประกอบด้วย ความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษตามมาตราต่าง ๆ แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ประกอบด้วย มาตรา 390 กำหนดว่า ผู้ใดกระทำโดยประมาท และการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 391 กำหนดว่า ผู้ใดใช้กำลังทำร้ายผู้อื่น โดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 392 กำหนดว่า ผู้ใดทำให้ผู้อื่นเกิดความกลัว หรือความตกใจ โดยการขู่เข็ญ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 393 กำหนดว่า ผู้ใดขู่หมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้าหรือด้วยการโฆษณา ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 394 กำหนดว่า ผู้ใดไล่ ต้อน หรือทำให้สัตว์ใด ๆ เข้าในสวน ไร่ หรือนาของผู้อื่นที่ได้แต่งดินไว้ เพาะพันธุ์ไว้ หรือมีพืชพันธุ์หรือผลผลิตอยู่ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 395 กำหนดว่า ผู้ใดควบคุมสัตว์ใด ๆ ปล่อยปละละเลยให้สัตว์นั้นเข้าในสวน ไร่หรือนาของผู้อื่นที่ได้แต่งดินไว้ เพาะพันธุ์ไว้ หรือมีพืชพันธุ์หรือผลผลิตอยู่ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท มาตรา 397 ผู้ใดกระทำด้วยประการใด ๆ ต่อผู้อื่น อันเป็นการรังแก ข่มเหง คุกคาม หรือกระทำให้ได้รับความอับอายหรือเดือดร้อนรำคาญ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำในที่สาธารณะหรือต่อหน้าธารกำนัลหรือเป็นการกระทำอันมีลักษณะส่อไปในทางที่จะล่วงเกินทางเพศ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคสองเป็นการกระทำโดยอาศัยเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจเหนือผู้ถูกระทำอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชา นายจ้าง หรือผู้มีอำนาจเหนือประการอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน และปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท สำหรับผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเมื่อคู่กรณีทำข้อตกลงระงับข้อพิพาททางอาญากันแล้วให้ถือว่าสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับเฉพาะคู่กรณีซึ่งทำข้อตกลงดังกล่าว (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

ประกอบกับ มาตรา 8 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้การกระทำผิดที่จะดำเนินการไกล่เกลี่ยนั้น ไม่ให้ใช้บังคับแก่คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวตามกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) และได้มีการบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำหรับเด็กและเยาวชนในชั้นการสอบสวนไว้ใน มาตรา 51 ที่กำหนดว่า หากคู่กรณีต้องเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยตนเองและมีสิทธิให้ผู้ซึ่งตนไว้วางใจไม่เกินสองคนเข้าฟังการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ ถ้าคู่กรณีซึ่งเป็นผู้ต้องหาเป็นผู้เยาว์ ให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง นักจิตวิทยาหรือ นักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามหมวดนี้ให้กระทำเป็นการลับ (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ทำให้กระบวนการหันเหคดีก่อนขึ้นศาลของเด็กและเยาวชนสามารถดำเนินการได้ตามพระราชบัญญัตินี้เช่นเดียวกัน

5. ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

5.1 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 พบว่ามีประเด็นต่างๆ ดังนี้

5.1.1 ประเด็นปัญหาด้านการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 พบว่า อุปสรรคสำคัญของการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูมาตรา 90 แบ่งออกเป็น 4 ส่วนสำคัญ ประกอบด้วย

1) การให้ความยินยอมจากผู้เสียหาย เนื่องจากมีหลายกรณีที่ผู้เสียหายมองว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมหากผู้กระทำความผิดไม่ได้รับการลงโทษอย่างสาสม หรือไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมใดๆ เพราะ ไม่ต้องการถูกตอกย้ำซ้ำเติมจากการต้องพบปะหรือพูดคุยกับผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะในกรณีของการกระทำความผิดทางเพศ หรือในบางครั้งผู้เสียหายให้ความยินยอมในการจัดทำแผนในตอนแรก แต่เมื่อเวลาผ่านไปไม่ยอมเข้าร่วมแผน เพราะมองไม่เห็นวามี่เมื่อดำเนินการตามแผนเสร็จสิ้นแล้วผู้กระทำความผิดจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

2) การชดเชยความเสียหายที่ไม่สามารถหาทางออกร่วมกันได้ ซึ่งมีทั้งกรณีที่ผู้เสียหายเรียกร้องค่าเสียหายที่มีมูลค่าสูงเกินกว่ากำลังของผู้กระทำความผิดหรือครอบครัวจะสามารถชดเชยได้ และกรณีที่ผู้กระทำความผิดสามารถชดเชยได้ตามเงื่อนไข แต่เกิดเหตุสุดวิสัยที่ส่งผลให้ไม่สามารถจ่ายเงินได้ บางงวด ซึ่งอาจทำให้ผู้เสียหายเกิดร้องเรียนจนทำให้แผนเป็นอันต้องยุติลง

3) ความยุ่งยากซับซ้อนของกระบวนการดำเนินการ เนื่องจากในการดำเนินการตามแผนมีรายละเอียดที่ค่อนข้างมากเมื่อเปรียบเทียบกับกรดำเนินการด้วยวิธีอื่น เช่น ไม่มีหลักเกณฑ์กำหนดที่ชัดเจนว่าความสำนึกผิดของผู้กระทำความผิดนั้นวัดได้อย่างไร หรือความยินยอมของผู้เสียหายนั้นเป็นความยินยอมโดยแท้จริงหรือเพราะสภาพแวดล้อมบีบบังคับให้ยินยอม นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจของผู้อำนวยการสถานพินิจ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดโดยมีองค์ประกอบของการดำเนินการพิจารณาที่ประกอบด้วย 1) คดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีโทษอย่างสูงตามกฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม 2) เด็กหรือเยาวชนนั้นต้องไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาสูงสุดให้จำคุกเว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ 3) เด็กหรือเยาวชนต้องสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี 4) ผู้อำนวยการสถานพินิจต้องพิจารณาโดยคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติสติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิตใจ อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้วเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ และ 5) ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชน โดยจะเห็นว่าอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง หากเกิดปัญหาว่าผู้อำนวยการสถานพินิจเห็นว่าเด็กไม่อาจกลับตนเป็นคนดีได้ ก็จะส่งผลให้ เด็กหรือเยาวชนก็ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมปกติ ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้การให้อำนาจเริ่มกระบวนการตกอยู่แก่ผู้อำนวยการสถาน

พินิจแต่เพียงผู้เดียวนั้น ทำให้ขาดการตรวจสอบการใช้อำนาจ และการใช้เครื่องมืออื่นใดที่เป็นเครื่องมือวัดทางจิตวิทยาสำหรับเด็กและเยาวชนทดแทนการใช้ตุลย์พินิจ ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อดังกล่าวและเยาวชน และสังคมได้ (โชคชัย ตั้งรักษาสัตย์, 2555)

5.1.2 ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดมีสัญชาติหรือสถานภาพครอบครัวที่เป็นคนต่างด้าวไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และไม่มีผู้ปกครอง ซึ่งในหลายคดีที่เด็กและเยาวชนซึ่งไม่ใช่บุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยเป็นผู้กระทำความผิด โดยอาจหลบหนีเข้าเมืองมาและพักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักร ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเด็กและเยาวชนเหล่านั้นไม่มีผู้ปกครองที่จะคอยช่วยกำกับดูแล ไม่มีผู้ใดสามารถบอกให้ทราบถึงความประพฤติที่ผ่านมาว่าเด็กและเยาวชนต่างด้าวเหล่านั้นมีประวัติเป็นเช่นใด ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งในการพิจารณาว่าสมควรใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาอีกทั้งเด็กและเยาวชนที่เข้ามาในราชอาณาจักรโดยฝ่าฝืนต่อกฎหมายนั้น เมื่อมีการตัดสินคดีโดยศาลแล้ว โดยปกติก็ควรถูกผลักดันกลับไปยังประเทศบ้านเกิดของตนเอง อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องการสื่อสารที่ไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยได้หรือได้เพียงเล็กน้อย ทำให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้เสียโอกาสในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยตามที่พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 ได้ให้สิทธิไว้ เนื่องจากตามเหตุดังกล่าวข้างต้นย่อมเป็นการยากที่จะให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติตามแผนได้สำเร็จครบถ้วน (วิภาวรรณ กิตสัมพันธ์, 2563)

5.1.3 ประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการ ในการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนและการดำเนินการเพื่อให้บรรลุแผน จำเป็นอย่างยิ่งในการต้องบริหารทรัพยากรที่จำเป็นในกระบวนการทั้ง ทรัพยากรบุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินการ เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ตามกฎหมาย แต่เนื่องด้วยปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรของภาครัฐในภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาด้านกำลังพลที่มีไม่สอดคล้องกับปริมาณงานและในการดำเนินการยังต้องอาศัยทักษะ ความรู้ และความสามารถเฉพาะตัวของผู้ดำเนินการ รวมทั้งบุคลากรในกระบวนการยังจำเป็นต้องมีการประสานงานหน่วยงานและบุคลากรในกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนและการดำเนินการเพื่อให้บรรลุแผนที่ร่วมถึง ผู้บริหารแผนอาจจะเป็นผู้ประสานการประชุม เจ้าหน้าที่งานยุติธรรม นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ในกลุ่มงานมาตรการพิเศษแทนการฟ้องคดีอาญา ครู ผู้นำชุมชน หรืออาสาสมัครในพื้นที่ที่เด็กและเยาวชนอาศัยอยู่ อีกทั้งในการดำเนินการยังประสบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการอีกด้วย

5.1.4 ประเด็นปัญหาด้านมาตรฐานในการดำเนินการ ศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญของผู้ขับเคลื่อนการดำเนินการ พบว่า ผู้มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานในทุกขั้นตอนจะต้องได้รับการพัฒนาทักษะและความเข้าใจในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ขับเคลื่อนการดำเนินการมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องคดี มีความหลากหลายทางวิชาชีพและความสามารถเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน จึงประสบปัญหาความเป็นมาตรฐานในการดำเนินการ ตัวอย่างเช่น นักจิตวิทยาประจำศาลถือได้ว่าเป็นผู้ที่มิพบทาบเป็นอย่างมาก เพราะต้องอยู่กับกระบวนการตั้งแต่การจัดทำร่างแผน การประสานงานการประชุมระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การให้คำปรึกษาทั้งฝ่ายผู้กระทำผิดและฝ่ายผู้เสียหาย

รวมถึงการประเมินแนวโน้มความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อ การดำเนินการตามแผน ซึ่งหากขาดทักษะที่จำเป็น

5.2 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พบว่า ในการดำเนินการของพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีการกล่าวถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของเด็กและเยาวชน ในขั้นการสอบสวนเพียงเท่านั้นเนื่องจากการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนเป็นการดำเนินการที่จำเป็นต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และหน่วยงานที่มีความเข้าใจเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก จึงเป็นการดีและเป็นประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชนอย่างยิ่ง จึงกล่าวได้ว่าบทบัญญัติทางกฎหมายนั้นไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด แต่ปัญหาไปอยู่ที่กระบวนการดำเนินการขั้นการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ถึงแม้ว่าสำนักงานตำรวจแห่งชาติจะได้มีการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับในการดำเนินการไกล่เกลี่ยแล้วก็ตามแต่ด้วยภาระงานที่ล้นมือพนักงานสอบสวน รวมทั้งยังขาดการสร้างการรับรู้ให้กับประชาชนอีกด้วย

6. ข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ไขปัญหาคือการยกระดับการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา

6.1 ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขปัญหาคือการยกระดับการยุติธรรมทางเลือกของเด็กและเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

6.1.1 ข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหาด้านการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90

1) ประเด็นการให้ความยินยอมจากผู้เสียหาย เห็นควรให้มีการเพิ่มมาตรการในการเปิดโอกาสให้ผู้แทนของผู้เสียหายสามารถแสดงความยินยอมในการจัดทำแผนได้ แต่ในบางกรณีซึ่งไม่ได้มีผู้เสียหายโดยตรงแต่เป็นความผิดที่รัฐเป็นผู้เสียหาย หรือกรณีที่มีผู้เสียหายถึงแก่ความตาย หรือไม่สามารถสืบหาผู้เสียหายได้ ควรให้มีตัวแทนผู้เสียหายเป็นผู้แสดงความยินยอมแทน และควรให้มีการเพิ่มมาตรการในการให้ผู้เสียหายแสดงความยินยอมโดยไม่ต้องเดินทางมาศาล ซึ่งในกรณีที่เป็นการผิดเล็กน้อยและผู้เสียหายได้รับทรัพย์สินคืนไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็ทรัพย์สินที่สามารถตามคืนได้ หรือทรัพย์สินที่ยึดเป็นของกลางในระหว่างการจับกุมผู้กระทำความผิดก็ตาม หากผู้เสียหายยินยอมที่จะให้จัดทำแผนเพื่อพัฒนาพฤตินิสัยเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด ควรมีมาตรการเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายสามารถแสดงความยินยอมได้โดยไม่ต้องมาที่ศาล เช่น การใช้ไปรษณีย์ การใช้ช่องทางออนไลน์ เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้กับผู้เสียหาย และสร้างความสะดวกสบาย รวดเร็วในการดำเนินการ

2) ประเด็นการชดเชยค่าเสียหายที่ไม่สามารถหาทางออกร่วมกันได้ เห็นควรให้มีการจัดตั้งกองทุนเยียวยาผู้เสียหายจากการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน เนื่องจากในหลายกรณีทั้งฝ่ายผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายไม่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจากฝ่ายผู้กระทำความผิดยังไม่สามารถจ่ายค่าชดเชยเยียวยาแก่ผู้เสียหายได้ครบถ้วนซึ่งจะนำไปสู่การยุติของแผน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมควรทำการศึกษาแนวทางการจัดตั้งกองทุนเยียวยาผู้เสียหายจากการกระทำความผิดของ

เด็กและเยาวชน รวมถึงออกหลักเกณฑ์การช่วยเหลือเยียวยาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับกฎหมายและไม่ซ้ำซ้อนกับกองทุนอื่นที่มีอยู่ รวมถึงเป็นกองทุนที่ช่วยให้โอกาสผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนมีหลักทรัพย์ในการดำเนินคดีเพื่อที่จะได้ไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

3) ประเด็นความยุ่งยากซับซ้อนของกระบวนการดำเนินการ เห็นควรให้มีการเพิ่มมาตรการ เครื่องมือ หรือ แบบวัดทางจิตวิทยาเพื่อลดการใช้ดุลยพินิจของผู้อำนวยการสถานพินิจ เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดได้มีโอกาสเข้าถึงมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องคดีอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และมีมาตรฐานในการดำเนินการ

6.1.2 ข้อเสนอแนะประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดมีสัญชาติหรือสถานภาพครอบครัวที่เป็นคนต่างด้าวไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง เมื่อพิจารณาถึงตัวเด็กและเยาวชนที่เป็นคนต่างด้าว ซึ่งมีข้อขัดข้องเรื่องการติดตามและการกำกับดูแลให้ปฏิบัติตามแผน รวมถึงการสื่อสารให้เข้าใจว่าเหตุใดต้องปฏิบัติตามแผน และความสามารถในการชดใช้เยียวยาแก่ผู้เสียหายสำหรับคดีที่มีผู้เสียหายด้วยเพราะไม่มีผู้ปกครองที่จะร่วมรับผิดชอบ จึงทำให้มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติตามแผนไม่สำเร็จสูง และจะไม่ใช่ผลดีที่เด็กและเยาวชนต้องอยู่ในกระบวนการดำเนินคดียาวนานเกินสมควร จึงไม่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาตราการใช้ เพราะไม่เกิดประโยชน์ต่อทั้งตัวเด็กและเยาวชน ต่อผู้เสียหาย และต่อสังคมสมดังเจตนารมณ์ของการใช้มาตรการพิเศษ การดำเนินคดีปกติจึงเหมาะสมยิ่งกว่า

6.1.3 ประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการ ควรมีการนำมาตรการอื่นเพื่อชดเชยปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนอื่นในกระบวนการ รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา เพื่อลดต้นทุนทางด้านเวลาและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ใช้จัดประชุมออนไลน์ การจัดทำแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อติดตามแผนบำบัดฟื้นฟูโดยใช้การติดต่อประสานงานผ่านเทคโนโลยีที่เข้าถึงได้ง่าย เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการติดตามแผนบำบัดฟื้นฟู ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน และผู้เสียหาย โดยจะต้องใช้มาตรการบริหารจัดการอื่น เพื่อควบคุมกำกับดูแลและสร้างมาตรฐานในการปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เป็นต้น

6.1.4 ประเด็นปัญหาด้านมาตรฐานในการดำเนินการ ควรกำหนดแนวทางการดำเนินการในแต่ละคดีเป็นต้นแบบในการดำเนินการ และมีการกำหนดตัวชี้วัดในการดำเนินการเพื่อให้สามารถตรวจสอบการได้ดำเนินการและติดตามแผนบำบัดฟื้นฟู ได้อย่างเหมาะสม และควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับแผนบำบัดฟื้นฟู รวมทั้งการใช้เครื่องมือทางจิตวิทยาเพื่อตรวจสอบวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตวิทยาของผู้กระทำความผิดในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้มีความสำนึกผิด เพื่อให้สามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟู และไม่เป็นการตัดโอกาสที่เด็กและเยาวชนผู้นั้นจะเสียไปหากไม่เข้ามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

6.2 ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายใหม่จึงไม่มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเหมาะสม เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ซึ่งมีความจำเป็นต้องศึกษารูปแบบที่เหมาะสม และนำเสนอแนวทางในการปฏิบัติให้พนักงาน

สอบสวนทราบ และสร้างการรับรู้ให้ประชาชน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง รวมไปถึงเด็กและเยาวชน สามารถเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นการสอบสวนได้

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2565). รายงานสถิติคดีประจำปี. สืบค้นจาก <https://www.djop.go.th/navigations/รายงานสถิติคดีประจำปี>.
- โชคชัย ตังรักษาสัตย์. (2555). ปัญหาการใช้บังคับพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ศึกษาเฉพาะ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. สืบค้นจาก <https://library.coj.go.th/th/media/54428/media-54428.html>
- จิราภา เต็งไตรรัตน์. (2554). จิตวิทยาทั่วไป (พิมพ์ครั้งที่ 7.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ ใจหาญ. (2554). กระบวนการยุติธรรมทางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์. สืบค้นจาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/lawhcu/article/view/157756>.
- เต็มศักดิ์ คทวนิช. (2553). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ:ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2553). พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553. เล่ม 127 ตอนที่ 72 ก. ประกาศใช้ 22 พฤศจิกายน 2553.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562). พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562. เล่ม 136 ตอนพิเศษ 67 ก. ประกาศใช้ 22 พฤษภาคม 2562.
- วิภาวรรณ กิตสัมพันธ์. (2563). กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพื่อคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชนโดยการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องคดีและหลังฟ้องตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553. สืบค้นจาก <https://library.coj.go.th/en/media/56255/media-56255.html>.
- สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ. (2020). คู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ฉบับปรับปรุงครั้งที่สอง. สืบค้นจาก <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/th-fijlpqrtxz19.pdf>.
- สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. (2561). การลงโทษเยาวชนในคดีอาญา : เที่ยวยาแก้ไขหรือจูงใจให้กระทำผิดซ้ำ. สืบค้นจาก <https://law.mfu.ac.th/law-news/lawdetail>.
- สรายุทธ์ จีวะระพุทธ. (2561). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553. สืบค้นจาก <http://www.lawgrad.ru.ac.th/Abstracts/ClickLink/124>.
- BBC. (2562). ชายแดนใต้ : จากเสียงปืนในศาลยะลา ถึงเสียงสะท้อนจากพื้นที่สีแดงชายแดนใต้. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-50181426>.